

Ο ρόλος της ελληνικής ορθόδοξης Εκκλησίας κατά την Άλωση της Κωνσταντινούπολης

✘ «Πάψετε το χερουβικό κι ας χαμηλώσουν τα άγια, παπάδες πάρτε τα γιερά και σεις κεριά σβηστήτε, γιατί είναι θέλημα Θεού η Πόλη να τουρκέψει».

Εικόνα: Ο πατριάρχης Γεννάδιος με τον Σουλτάνο και οι πατριάρχες Κύριλλος Λούκαρις και Ιερεμίας ο Τρανός. Ο Κύριλλος έπεσε θύμα της συνωμοσίας επισκόπων στα πλαίσια του πλειστηριασμού του πατριαρχικού θρόνου. Ο Ιερεμίας φέρεται ως ο τελευταίος πατριάρχης που έφερε το πλατύγυρο σκιάδιο που του αφαίρεσε ο Σουλτάνος για να τιμωρήσει τον Ανώτατο υπάλληλό του.

Η συμβολή του ορθοδόξου κλήρου στην πτώση της Κωνσταντινούπολης υπήρξε καθοριστική και οφείλουμε να του την αναγνωρίσουμε. Το γεγονός επιτεύχθει με συντονισμό 4 παραγόντων:

- α) Αποψίλωση του στρατού λόγω μοναχισμού
- β) Ψυχολογικό πόλεμο πως η Πόλη πέπρωται να πέσει
- γ) Παρασκηνιακές συνεννοήσεις και αυτομολήσεις με και προς τον εχθρό
- δ) Σαμποτάζ της βοήθειας των δυτικών

Πρωταγωνιστής αυτής της θεάρεστης προσπάθειας υπήρξε ο μοναχός Γεννάδιος, που αργότερα εισέπραξε την ανταμοιβή του, προαγόμενος από τον Σουλτάνο σε πατριάρχη, φορτωμένος με τιμές και προνόμια. Την ώρα που ο Ουνίτης αυτοκράτορας Κων. Παλαιολόγος Δραγάτσης και ο πελοποννήσιος καρδινάλιος Ισίδωρος, πολεμούσαν, ο Γεννάδιος οι καλόγεροι και ο όχλος υπονόμευαν την άμυνα σκορπίζοντας με τις κατάρες και τις προφητείες τους ηττοπάθεια και μοιρολατρία. χολωμένοι που στον πατριαρχικό θρόνο κάθισε και χοροστάτησε ο Ισίδωρος. Ο τελευταίος, όντας διορισμένος από την Πόλη προκαθήμενος της ρωσικής Εκκλησίας, δραπέτευσε από τον μαινόμενο τσάρο που τον φυλάκισε ως προδότη της Ορθοδοξίας και στάλθηκε στην Κωνσταντινούπολη από τον πάπα που μετά την οικουμενική Σύνοδο της Φλωρεντίας ήταν πιά αρχηγός όλης της χριστιανοσύνης. Αποστολή του να επικυρώσει την Ένωση των Εκκλησιών και να βοηθήσει στην άμυνα. Από τα χέρια του κοινώνησε ο αυτοκράτορας στην οικουμενική λειτουργία που τελέστηκε στην Αγία Σοφία, όπου μνημονεύθηκε ο

πάπας. (Μετά την Άλωση ο πάπας διόρισε τον Ισίδωρο πατριάρχη, αλλά η Ορθοδοξία αναγνώρισε ως νόμιμο πατριάρχη αυτόν που διόρισε ο Σουλτάνος). Οι ορθόδοξοι έβριζαν λέγοντας πως η εκκλησία κατάντησε “καταφύγιον δαιμόνων και βωμός ελληνικός”, θυσιάζοντας την Πόλη τους, την τιμή τους, τα παιδιά τους, την περιουσία τους, τη ζωή τους, την ελευθερία τους στο βωμό των δογματικών ανοησιών. Ο Διον.Κόκκινος στηλιτεύοντας την προδοσία του Αγ.Όρους στην επανάσταση του '21, την συγκρίνει με αυτήν των καλόγερων της Πόλης που “αντί να λάβουν τα όπλα και να ενισχύσουν τον Παλαιολόγον.....κατηγορούσαν τον βασιλέα και ωμιλούσαν περί της επικειμένης πτώσεως ως επί μοίρας αναποφεύκτου”. Μόλις 5.000 άντρες ήταν ο στρατός της Κων/πολης, κατά ένα μέρος μάλιστα μισθοφορικός, ενισχυμένος και από 200 άντρες του Ισίδωρου και 700 Γενουάτες εθελοντές του Ιουστινιάνη. Όπως όμως επισημαίνει ο κορυφαίος ιστορικός Vasiliev, αν στρατολογούνταν 20-30.000 ορθόδοξοι-η Κωνσταντινούπολη είχε την δυνατότητα αυτή-η Πόλη δεν θα έπεφτε. Αυτή όμως “Σαν πόρνη εκαρτέραγε τον τούρκο να την πάρει”(Κ.Παλαμά, «Ο Δωδεκάλογος του Γύφτου»).

Ο φανατισμός της πλειοψηφίας των Ορθόδοξων (Ουνίτες* έγιναν ελάχιστοι κληρικοί, άρχοντες και ο αυτοκράτορας) εκδηλωνόταν σε κάθε ευκαιρία, σε βάρος της άμυνας. Όπως γράφει ο ιστορικός της Άλωσης Φρατζής, ο Μεγάλος Δούκας Νοταράς αρνήθηκε να δώσει στον καθολικό σύμμαχό του Ιουστινιάνη τα δυο πυροβόλα που του ζήτησε για την άμυνα της Πύλης του Ρωμανού. “Προδότη, δεν ξέρω τι με εμποδίζει να σε σφάξω τώρα...”, ήταν η απάντηση του ηρωϊκού Γενουάτη που τραυματίστηκε θανάσιμα. Ο φανατικός ορθόδοξος Νοταράς προτιμούσε να να δει στην Πόλη “φακιόλιον βασιλεύον Τούρκων, ή καλύπτραν λατινικήν”. Δεν είχε υπολογίσει πως ο 14χρονος “ευειδής” γυιός του θα άρεσε στον Σουλτάνο. Η άρνησή του να τον παραδώσει, έγινε αιτία να χάσει το κεφάλι του. Ο Νοταράς πάντως φαίνεται πως υπερασπίστηκε μαχόμενος την Πόλη, αν και έχει κατηγορηθεί για κρυφές συνεννοήσεις με τον Σουλτάνο, ο οποίος τον δέχτηκε με φιλοφρονήσεις μετά την Άλωση. Πάντως οι κατηγορίες για προδοσία του Νοταρά δεν επιβεβαιώνονται ξεκάθαρα, πέρα από τις εκδηλώσεις που μπορούμε να αποδώσουμε στον τυφλό φανατισμό του. Είναι όμως γεγονός πως πολλοί καλόγεροι και παπάδες αυτομόλησαν στις γραμμές των Οθωμανών. (Βλ.“Ιστορία της Πόλης”, του Τούρκου ιστορικού της άλωσης Ταρίχ μουν Χεβατί. Το αναφέρει και ο Γερμανός βυζαντινολόγος Α.Μορντμαν στο “Πολιορκία και άλωση της Κωνσταντινουπόλεως”, ελλ. μτφρ 1893, σ.145, βασιζόμενος στον Τσελεμπή. και σ.33, βασιζόμενος στον Τούρκο ιστορικό της Άλωσης Σακαϊκούλ Νουμάνι. Το

αναφέρει ο κορυφαίος Γάλλος βυζαντινολόγος Σλουμπερζέ, που μεταφράστηκε από τον Σ.Λάμπρου. Τέλος η άποψη των κρυφών συνεννοήσεων κληρικών με τους Τούρκους, βρίσκεται και στο ιστορικό μυθιστόρημα του Άγγλου ιερέα και άριστου γνώστη της ελληνικής και μεταφραστή Neale: "Theodora Phranza or, the Fall of Constantinople". By John Mason Neale New York: E.P. Dutton, 1913. First published London: J. Masters, 1857. Εδώ δεν έχουμε ιστορική μαρτυρία, αλλά την μεταφορά της προσωπικής γνώμης του ιστοριοδίφη συγγραφέα. Είναι γεγονός πως η μετάφραση του έργου του το 1901 από τον Χ.Α.Παρμενίδη, αναβαθμίστηκε αυθαίρετα στις μέρες μας σε ιστορικό ντοκουμέντο και μερικοί μάλιστα αναγνώρισαν στο πρόσωπο του προδότη μοναχού Ιωάσαφ τον τρίτο μετά την άλωση πατριάρχη).

Ο Γεννάδιος βυσοδομούσε και απεργαζόταν την πτώση. Παλιός δικαστής με το όνομα Γεώργιος Σχολάριος, έκαιγε βιβλία εθνικών φιλοσόφων όπως ο Πλήθων

("Τρέμε γύφτε, κ'οι άπιστοι όλοι!

Καίμε το βιβλίο τ'αφορισμένο,

το κακούργο, το γραμμένο απ'το Γεμιστό...", Κ.Παλαμάς)

και έδινε διαστροφικές συμβουλές βασανιστηρίων: «... τους γουν δυσσεβείς και αλάστορας Ελληνιστάς και πυρί και σιδήρω και ύδατι και πάσι τρόποις εξαγάγετε τής παρούσης ζωής ... ράβδιζε, είργε, είτα γλώτταν αφαίρει, είτα χείρα απότεμνε καν και ούτω μένη κακός, θαλάττης πέμπε βυθώ.»). Φανατικός αρχικά οπαδός της Ένωσης τόσο ώστε να αναγκαστεί ο βασιλιάς να του συστήσει αυτοσυγκράτηση (Ν.Τωμαδάκη "Περί αλώσεως..."), επιστρέφοντας από την Φεράρα, όταν διαπίστωσε το ανθενωτικό φρόνημα του όχλου, εξελίχθηκε σε αρχηγό των ανθενωτικών κερδίζοντας έτσι την εύνοια του Πορθητή.: "Άθλιοι Ρωμαίοι εις τι επλανήθητε και απεμακρύνατε εκ της ελπίδος του Θεού, και ελπίσατε εις την δύναμιν των Φράγκων, και συν τη πόλει εν η μέλλει φθαρήναι, εχάσατε και την ευσέβειάν σας;

Ίλεώς μοι Κύριε. Μαρτύρομαι ενώπιόν σου, ότι αθώός ειμι του τοιούτου πταίσματος. Γινώσκετε άθλιοι πολίται, τι ποιείτε; και συν τω αιχμαλωτισμώ, ός μέλλει γενέσθαι εις υμάς, εχάσατε και το πατροπαράδοτον, και ωμολογήσατε την ασέβειαν; ουαί υμίν εν τω κρίνασθαι" έγραφε σύμφωνα με τον Δούκα σε προκήρυξη που θυροκόλλησε στο κελί του, προσπαθώντας να σπάσει το ηθικό των πολιορκημένων εμφανίζοντας την άλωση ως νομοτέλεια της θείας δίκης. Ήταν ένας κληρικός με μεγάλη μόρφωση, φανατικός ορθόδοξος. Ο ίδιος δήλωνε: "Έλλην

ων τη φωνή ουκ αν ποτε φαίνη Έλλην είναι“, και συμπλήρωνε “Δεν ονομάζω τον εαυτό μου Έλληνα γιατί δεν πιστεύω ότι πίστευαν οι Έλληνες” (Στήβεν Ράνσιμαν “Η μεγάλη Εκκλησία...”). Ο Γεννάδιος αργότερα, αυτοεξόριστος στο αγ.Όρος σε έναν επικήδειο που εκφώνησε το 1456 στον νεκρό ανηψιό του αποκαλεί τους Έλληνες «το πιο επιφανές έθνος της οικουμένης». Ίσως μέσα στην σκληρή σκλαβιά, ο βάρβαρος δικαστής και ο φανατικός καλόγερος να υποχώρησαν μπροστά στον λόγο. Άλλωστε με την ίδια ευκολία είχε μεταστραφεί από ενωτικός σε ανθενωτικό. Η στροφή του βέβαια δεν αντιπροσώπευε την Εκκλησία της εποχής, που όπως έγραψε στο περιοδικό “Εστία” (τ. 387-1883) ο καθηγητής της Νομικής Παύλος Καλιγάς, αποκαλούσε τους Τούρκους “νέους Έλληνας” διότι για αυτήν “το όνομα Έλλην ην τότε συνώνυμον τώ αντιχρίστω”.

Η Άλωση δεν βρήκε απροετοίμαστους τους καιροσκόπους κληρικούς, που έγκαιρα είχαν επιλέξει στρατόπεδο. Το 1397, ο δεσπότης Σαλώνων, με αφορμή την αρπαγή από Φράγκους μιας ανηψιάς του, έγραψε στους Τούρκους να τους παραδώσει την πόλη, λέγοντας “καλύτερα να δουλεύουμε Τούρκους παρά Φράγκους” (Χρονικό Γαλαξειδιού, εκδ.1944 Βαλέτας). Για τον ηγούμενο Βλατάδων Θεσσαλονίκης (Τσαούς μαναστήρ), υπάρχουν στοιχεία (Κ. Ν. Σάθα Μεσαιωνική Βιβλιοθήκη Βενετία 1872) τ. Α΄.πως συνεργάστηκε με τους Οθωμανούς. Οι καλόγεροι με επιστολή τους το 1430 στον Μουράτ Β΄ που πολιορκούσε την Θεσσαλονίκη, τον συμβούλεψαν να αποκόψει τους σωλήνες του υδραγωγείου της πόλης που ερχόντουσαν από τον Χορτιάτη. Ο Σουλτάνος ακολούθησε τις οδηγίες τους, η Θεσσαλονίκη έπεσε και ευγνωμονών τους έδωσε τσαούση με φρουρά και φοροαπαλλαγές. Είναι κλασσικός καλογερίστικος χαμαιλεοντισμός. Σύμφωνα με το “Χρονικό του Νέστορα” και το 988 στην Χερσώνα, ο μοναχός Αναστάσιος, μετέπειτα επίσκοπος Κίεβου, πρόδωσε στον τσάρο Βλαδίμηρο, το μυστικό υδραγωγείο της πολιορκημένης πόλης, η οποία έπεσε και οι κάτοικοί της κατασφάχτηκαν. Σε πολλά σουλτανικά φερμάνια που σώζονται στα αγιορείτικα μοναστήρια γράφεται: “Επειδή οι Αγιορείται προ των άλλων ραγιάδων εδέχθησαν την υπηκοότητα και απέκτησαν την ασυδοσίαν...”. Οι Αθωνίτες, βλέποντας την πτώση της Πόλης, έστειλαν αντιπροσωπεία στον Σουλτάνο Ορχάν, “προφητεύοντας” την τουρκική κατάκτηση, δηλώνοντας υποταγή, και εισπράττοντας προνόμια. Ο περιηγητής R.Walpole είδε στις Καρυές στις αρχές του 19ου αι. το σχετικό φερμάνι. Ανανέωση των προνομίων πέτυχαν το 1430 στέλνοντας πρεσβεία στον Μουράτ Β΄ και υπαγόμενοι σε τουρκική κατοχή. Το 1453 ζήτησαν και πήραν προστασία από τον Μωάμεθ τον Πορθητή. Αυτή ήταν η πάγια τακτική του Όρους που επαναλήφθηκε και με την δουλική του επιστολή

προς τον Χίτλερ.

Μετά την άλωση, ο πατριάρχης ανυψώθηκε από τον Πορθητή ως Εθνάρχης (Μιλιέτ Μπασής) του έθνους (μιλιέτ) των Ορθοδόξων Τούρκων, Ελλήνων, Βλάχων, Σλάβων. Αλβανών και Αράβων της αυτοκρατορίας. Τα υπόλοιπα ανατολικά πατριαρχεία υπήχθησαν στον πατριάρχη που έδρευε παρά τω Σουλτάνω. Το πατριαρχείο έγινε θέατρο των αγοραπωλησιών του πατριαρχικού θώκου και των επισκοπών, θεσμός που καθιερώθηκε με ευθύνη των Ορθοδόξων και με την έγκριση του Σουλτάνου που αποκόμιζε από τον πλειστηριασμό των μητροπόλεων σημαντικά κέρδη. Ο Δημ. Φωτιάδης επισημαίνει πως μιλώντας στις 8 Οκτωβρίου του 1838 ο Θ. Κολοκοτρώνης στην Πνύκα είπε για τον Σουλτάνο; “Διώρισε έναν Βιτσερέ (Vicere, στα Ιταλικά αντιβασιλιάς), έναν Πατριάρχη, και του έδωσε την εξουσίαν της Εκκλησίας. Αυτός και ο λοιπός κλήρος έκαναν ότι τους έλεγε ο Σουλτάνος”.

Η πτώση της Πόλης σύμφωνα με τους ανθενωτικούς, δεν θα ερχόταν ως νομοτέλεια μιας καλογεροκρατούμενης, διεφθαρμένης και βάρβαρης αυτοκρατορίας, που αρνιόταν ακόμη και την τελευταία στιγμή τους φυσικούς συμμάχους της τους δυτικούς χριστιανούς, αλλά ακριβώς επειδή προσπαθούσε να τους προσεγγίσει. Ο στείρος αντιδυτικισμός των φανατικών διαιωνίζεται μέχρι σήμερα με διάφορες θεωρίες συνωμοσίας που θέλουν τη φθονερή Δύση να υπονομεύει τον Γίγαντα ελληνισμό. Το τυφλό και συμπλεγματικό μίσος για τη Δύση που το καλλιέργησε ιδιαίτερα ο φανατικός αρχιεπίσκοπος Εφέσου άγιος Μάρκος Ευγενικός, επιβιώνει σήμερα με διάφορες ανορθολογιστικές εκφράσεις, που διαπερνούν ακόμη και την κουλτούρα τμήματος της Αριστεράς και στην πιο χυδαία μορφή του εκδηλώνεται από τη λαϊκιστική Δεξιά, που λανσάρει διάφορες θεωρίες συνωμοσίας.

Η αντίληψη πως η πτώση της Πόλης ήταν αποτέλεσμα θείας τιμωρίας συνέχισε να τρομοκρατεί τους υπόδουλους και μετά την Άλωση. Ο Μιχ.Περδικάρης, υβριστής του Ρήγα Φεραίου και συγγραφέας του αναιρετικού των αρχών του έργου “Ρήγας ή κατά ψευδοφιλλελλήνων” (1811), θεωρεί ότι η τουρκική κυριαρχία είναι καλή αφού έδωσε προνόμια στον πατριάρχη (Σ.Ι.Ασδραχά “Τα διφορούμενα Φώτα”, “Ιστορικά” της “Ελευθεροτυπίας”, 28-11-2002). Το ίδιο πνεύμα θα συναντήσουμε στον Αιτωλό αγ.Κοσμά, που προτιμά τους Τούρκους από τους Δυτικούς («εσήκωσε ο Θεός το βασίλειον από τους Χριστιανούς και ήφερε τον Τούρκο...και του το έδωσε διά ειδικόν μας καλόν και το είχε ο Τούρκος το βασίλειον χρόνους τριακοσίους είκοσιν οκτώ»), και σε μια σειρά καλογερίστικων κειμένων, που

διαχέουν την γνώμη πως θείο σχέδιο επέβαλε την οθωμανική δουλεία. Στα 1730 ο μοναχός Νεκτάριος Τέρπος, δίνει και το σκεπτικό αυτής της αντίληψης, που είχε τόσο επεκταθεί πέραν των επιθυμιών των εμπνευστών της, ώστε να δικαιολογεί στην λαϊκή συνείδηση τις αλλαξοπιστίες: «Μην τολμήσει λοιπόν τινάς να λέγη, ότι και τους Τούρκους ο Θεός...τους έδωκε βασιλείαν...Ναι και εγώ το λέγω, και δεν το αρνούμαι, μα διά κάποια σφάλματα, οπού εκάμαμεν και κάμνομεν» (Γ.Βαλέτα «Ο αρματωμένος λόγος», 1971). Ο Ματθαίος επίσκοπος Μυρέων (16ος αι.) στον Θρήνο του για την σκλαβιά διαιωνίζει την πίστη της συλλογικής ενοχής και ταυτόχρονα της εναπόθεσης κάθε ελπίδας απελευθέρωσης στα χέρια ενός άδικου θεού:

«Επαίδευσές μας Δέσποτα διά το πταίσιμόν μας...

.Πολλά καλά το έκαμες ως να σωφρονιθούμεν...»

(Απ.Βακαλόπουλου «Ιστορία Ν.Ελληνισμού», Τ.Β΄-Θεσσ. 1964).

Ανώνυμος κληρικός οδύρεται στον έμμετρο Θρήνο του «Περί της Αναλώσεως...ή γέγονεν υπό των Περσών εις Αττικήν Αθήναν» (Πέρσες ονομάζονται οι Τούρκοι), που εκδόθηκε το 1881 από τον καθηγητή Γαβριήλ Δεστούνη. Όπως ομολογεί ο Καμπούρογλου, ο κληρικός θέλοντας να εξυμνήσει την Αθήνα μέσω των σοφών ανδρών της «δεν ευρίσκει άλλους ειμή τους Γρηγόριον Ναζιανζού....Βασίλειον, Χρυσόστομον». Στην θρηνωδία του ο παπάς παρουσιάζει την πόλη να ομολογεί: «Και τούτα όλα έπαθον διά τας ανομίας τας αδικίας τας πολλές και τας παρανομίας».

Όλα αυτά τα μοιρολατρικά κλαψουρίσματα δεν είχαν καμιά σχέση με την γενναία στάση του Σέρβου από μητέρα Κωνσταντίνου Παλαιολόγου που με την περήφανη απάντησή του που θύμιζε τον Σπαρτιάτη Λεωνίδα: «Το δε την πόλιν σοι δούναι ούτ'εμόν εστίν ούτ'άλλου των κατοικούντων εν τούτη» στον Πολιορκητή, έσωσε ανέλπιστα την τελευταία στιγμή την τιμή μιάς αμαρτωλής αυτοκρατορίας. Ευτυχώς που ήταν Ενωτικός (Ουνίτης) πιστός στην τελευταία οικουμενική Σύνοδο του 1439, γιατί σήμερα θα τον είχαμε κι αυτόν μυθοποιημένο ως Άγιο άσπιλο και θαυματουργό να θεραπεύει τους δαιμονισμένους στο ιαματικό νερό του Μπαλουκλιού ή σε καμιά ιερή κρήνη του Μυστρά.

* Ο όρος καθιερώθηκε στα 1596 και προέρχεται από το unus που σημαίνει ένας και υπαινίσσεται τον ενωτικό, αυτόν που θέλει την μία Εκκλησία. Την εποχή του Παλαιολόγου είχαμε τους Ενωτικούς και τους Ανθενωτικούς. Είναι σαφές πως όταν λέμε πως ο Παλαιολόγος ήταν Ουνίτης, εννοούμε πως αναγνώριζε τον πάπα ως αρχηγό της Εκκλησίας, υποστήριζε τις αποφάσεις της Συνόδου της Φερράρας-

Φλωρεντίας και είχε όλα τα χαρακτηριστικά αυτού που αργότερα ονομάστηκε Ουνίτης. Σήμερα τους λέμε και Ελληνόρυθμους, Γραικοκαθολικούς, Ρουμ-Κατολίκ, Βυζαντινούς καθολικούς, ίσως και Φραγκολεβαντίνους κλπ.

Πηγή: roides.wordpress.com